

ІСТОРИКО-КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснюється історико-порівняльний аналіз розвитку неперервної освіти; досліджуються методологічні засади системного підходу щодо національного розвитку освіти дорослих та неперервної освіти у глобальному вимірі; висвітлюються демократичні принципи та концептуальні аспекти розвитку системи освіти упродовж життя у другій половині ХХ століття – на початку ХХІ століття.

Ключові слова: освіта упродовж життя; неперервна освіта; освіта; право; концепція; освіта дорослих; знання; дослідження; методологія.

Актуальність дослідження. Неперервна освіта супроводжує процес зростання освітнього (загального і професійного) потенціалу особистості упродовж життя; який організаційно забезпечений системою державних та суспільних інститутів і відповідає потребам особистості й суспільства. Для держави неперервна освіта є провідною сферою соціальної політики із забезпечення сприятливих умов загального й професійного розвитку кожної особистості. Для суспільства в цілому неперервна освіта є механізмом розширеного відтворення його професійного та культурного потенціалу; умовою розвитку суспільного виробництва; прискорення соціально-економічного прогресу країни. Для світового товариства неперервна освіта є способом збереження; розвитку і взаємозбагачення національних культур та загальнолюдських цінностей; важливим фактором й умовою міжнародного співробітництва в галузі освіти та розв'язання глобальних завдань сьогодення. У світовій педагогіці поняття "неперервна освіта" виражається низкою термінів; серед яких "освіта; що продовжується"; "перманентна освіта" та ін. З поняттям "неперервна освіта" тісно пов'язане поняття "освіта; що поновлюється". Це означає здобуття освіти "частинами" протягом усього життя; відхід від практики тривалого навчання у навчальному закладі; чергування освіти з іншими видами діяльності. В літературі вживається поняття "освіта упродовж життя" (англ. *life-long education*); "продовжена освіта" (англ. *continuing education*). Деякі автори доцільною вважають "рекурентну (що повторюється час від часу) освіту" (англ. *recurrent education*). Акцентуючи увагу на освіті дорослих; підкреслюють її відносну незалежність від структур формальної освіти; маючи на увазі "освіту поза школою" (англ. *out-of-school education*) та "неформальну освіту" (англ. *non-formal education*).

Стан досліджуваної проблеми. Ідею про неперервність освіти деякі дослідники знаходять ще в Арістотеля; Сократа; Платона; Конфуція; Сенеки; джерелом якої є релігійно-філософські уявлення і вчення про постійне духовне вдосконалення людини. Попередником сучасних поглядів на неперервну освіту вважається Я.А. Коменський; який зазначав; що кожний вік підходить для навчання і в людини в житті взагалі немає іншої мети; крім навчання. Неперервна освіта розвивалася; з одного боку; як педагогічна концепція; а з іншого - як феномен практики. З промисловою революцією ХІХ ст. пов'язаний

розвиток освіти для дорослих як наслідок динамічних змін у науці; техніці; соціально-економічних відносинах. Наразі питанням неперервної освіти займаються вчені усього світу: Ф. Альтбах; М. Букувалас; Ж. Делор; Р. Кід; П. Легран; Е. Фор; О. Чартерс; Б.Л. Вульфсон; Т.С. Кошманова; Л.В. Губерський; Н.М. Лавриненко; О.В. Матвієнко; Й. Райшманн та ін.. Проблематика освіти упродовж життя обговорюється на наукових конференціях різних рівнів; ведуться дискурси; проводяться семінари; до яких залучається світова наукова спільнота.

Метою статті є історико-компаративний аналіз розвитку неперервної освіти; дослідження методологічних засад розвитку неперервної освіти; висвітлення демократичних принципів та концептуальних засад розвитку системи освіти упродовж життя у другій половині ХХ століття – на початку ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. Історичний аналіз свідчить; що характерною тенденцією історичних змін кінця ХХ – початку ХХІ ст. в освіті дорослих є її змістовне та організаційне забезпечення завдяки значній увазі з боку світової наукової спільноти.

У Лондоні (Великобританія) у 1919 році було створено Світову Асоціацію з питань освіти дорослих; що функціонувала до початку Другої Світової війни. У 1949 році ЮНЕСКО актуалізує та активізує проблематику розвитку міжнародного руху у сфері неперервної освіти [9].

Вперше на міжнародному рівні інтерес до концепції «освіта упродовж життя» виник у 60-ті рр. ХХ ст. у ході дискусій; дебатів та обговорень; що відбувалися в ЮНЕСКО з приводу майбутнього розвитку освіти дорослих. На той час; у різних країнах; існувало чимало проблем у цій галузі: у багатьох державах; які щойно стали незалежними більшість дорослого населення було неграмотним; тоді як у країнах; де упродовж років уже здійснювалися програми освіти дорослих; спостерігалась зовсім інша ситуація: використовувалось багато різних підходів; починаючи від функціонування народних середніх шкіл у скандинавських країнах до «освіти трудящих» у колишньому Радянському Союзі; «продовженої освіти» у Сполученому Королівстві; «неперервної освіти» в Сполучених Штатах Америки й Канаді; «народної освіти» у Франції. Проте ще не існувало об'єднуючого принципу або концепції освіти дорослих; що містила б у собі загальне положення або мету; котрими могли б керуватися ті; хто займалися цим питанням; з урахуванням різних національних умов і традицій; були відсутніми також принципи та концепції; у рамках яких можна було б вирішити питання щодо статусу освіти дорослих відповідно до звичайної; основної системи освіти; тому що у більшості країн освіта дорослих; зазвичай; розглядалася у якості факультативної [3; с.126-127].

Загальновідомо; що в СРСР ідея організації ефективної освітянської практики у сфері освіти дорослих виникла в середині 60-х років ХХ століття; а в середині 80-х років було ухвалено політичне рішення про створення в Радянському Союзі єдиної системи неперервної освіти. Однак це рішення не отримало стовідсоткової підтримки й теоретичного наповнення; що надало б можливість перевести загальні міркування про структуру; мету й завдання неперервної освіти у практичну площину. Відповідно посилюється тенденція до ізольованого розгляду окремих аспектів; які стосуються безперервного

навчання; її своєрідна фрагментація; що позначилася на необхідності перманентного оновлення професійних знань і вмінь; посилення ролі самоосвіти; різного роду завдань підвищення загальнокультурного рівня населення і т. ін.. Не викликає сумнівів те; що зведення проблематики неперервної освіти до постійного накопичення знань або періодичного оновлення професійного потенціалу працівників значно спрощує її теоретичний зміст; так як загальнотеоретичне осмислення цієї проблеми базується на цілісному підході до розуміння загальних тенденцій розвитку освітньої політики.

Друга світова конференція з проблем освіти дорослих відбулася у Монреалі в 1960 р.; де було рекомендовано урядам країн «розглядати освіту дорослих не як додаткову освіту; а як складову частину своїх національних систем освіти»; вона певною мірою послужила поштовхом до того; що Генеральна конференція ЮНЕСКО на 12-й сесії взяла до уваги ці питання і продовжила роботу; запропонувавши державам-членам вважати невід'ємною частиною системи освіти різні форми позашкільної освіти і освіти дорослих; для того; щоб можна було запропонувати можливість усім чоловікам і жінкам протягом усього життя долучатися до культури; створюючи умови як для їх всебічного розвитку; так і для активної участі у суспільному житті; як в соціальному; так і в економічному розвитку країни. На міжнародному рівні ця пропозиція стала джерелом зародження ідеї про «освіту упродовж життя». Так; пізніше згадував один із основних прихильників цієї ідеї Поль Легран; що незабаром прийшло усвідомлення того факту; що при розробці всякої узгодженої загальної стратегії розвитку позашкільної освіти і освіти дорослих; необхідно розглядати освіту як одне ціле; як послідовність і взаємозв'язок його різних етапів протягом усього життя [4; с.17-21].

Зрозуміти важливість компаративних досліджень у галузі неперервної освіти; їх актуальне значення у світовому педагогічному контексті допоможе звернення до історичних передумов діяльності Міжнародного товариства у сфері порівняльних досліджень освіти дорослих (ISCAE). ISCAE – організація; яка координує теоретичну та практичну діяльність у галузі освіти дорослих; сприяє розвитку теоретико-методологічних засад андрагогіки; освіти упродовж життя [8; с. 84-92].

У 1960 році; на першій світовій конференції Світового Консиліуму з питань порівняльної педагогіки в Оттаві; дослідники О. Чартерс та Р. Кід організували наукову групу вчених з питань міжнародних досліджень у сфері порівняльної педагогіки. У 1966 році відбулася конференція історичного значення у Гемпширі (Hampshire); де було опубліковано матеріали Університету Сиракуз (Syracuse) про компаративні дослідження неперервної освіти. У 1970 році О. Чартерс організував зустрічі науковців з проблем порівняльних досліджень у галузі освіти дорослих на Світовому Консиліумі з компаративної і міжнародної освіти у Монреалі. У 1992 році на щорічній конференції Американської Асоціації неперервної освіти в Анахеймі (Лос-Анджелес) було обрано президента цієї організації; ним став вчений Й. Райшманн (Jost Reischmann); секретарем – М. Букувалас (Marcie Voucouvalas). Згодом організація отримала назву Міжнародне товариство порівняльних досліджень освіти дорослих (ISCAE). Необхідно зазначити; що провідні

науковці Німеччини та США Й. Райшманн та М. Букувалас понад 35 років роблять вагомий внесок у галузь неперервної освіти та освіти дорослих [7].

У своїх працях про стратегію розвитку; історичні чинники та перспективи діяльності ISCAE її президент Й. Райшманн акцентує увагу на тому; що Міжнародне товариство ISCAE пройшло ряд історичних етапів; які забезпечили йому сучасну якість роботи.

Перша Міжнародна конференція; ініційована і організована ISCAE; відбулася у 1995 році у Бамберзі (Bamberg) (Німеччина). У роботі заходу прийняло участь 31 представник із 14 країн світу. Ключовим питанням конференції було обговорення методології; методів; проблем; які стосувалися проведення міжнародних порівняльно-педагогічних досліджень у сфері неперервної освіти [7].

Друга Міжнародна конференція проходила у 1998 році в Радовліце (Radovljica) (Словенія). На ній були присутні 35 представників наукової думки із 16 країн світу. Було узгоджено й заплановано проводити дані заходи кожні 2-3 роки у різних країнах [7].

На початку 90-х рр. XX ст. в освітній політиці деяких країн ОЕСР особливо помітною була тенденція щодо акцентування уваги на освітніх проблемах в цілому та освіті дорослих зокрема.

Упродовж свого існування ISCAE намагається розвивати й підтримувати міжнародні стандарти у галузі методології міжнародного порівняння освіти дорослих; що уможливорює надання інформативної допомоги дослідникам даного напрямку. Проте існує низка перешкод. По-перше; міжнародна комунікація англійською мовою. Незважаючи на те; що англійська давно здобула статус мови міжнародного наукового спілкування; не всі науковці; і; зокрема; українські володіють цією мовою. Стає очевидним; що спілкування; публікації іноземною мовою вимагає у представників національних педагогічних закладів більше зусиль; ніж проведення досліджень у рідному контексті. По-друге; освітні установи у сфері освіти дорослих; законодавча база; політичний чи культурний устрій суттєво відрізняються у різних країнах. Для проведення аналітико-компаративних досліджень необхідно узгодити наукову термінологію. По-третє; регулярні міжнародні зустрічі; які зобов'язують присутність представників національних наукових товариств; а це – інвестиція не лише часу; а й фінансів; що не завжди є посиленням для молодих науковців. Унаслідок зазначених проблем і культурних відмінностей існують значні обмеження у передачі та впровадженні позитивного педагогічного досвіду у сфері неперервної освіти у межах географічного виміру.

Компаративні дослідження у галузі освіти дорослих у європейських країнах мають свою особливість; яка зумовлена використанням національних даних про власні системи освіти (змісту; структури; засобів управління; ресурсів тощо); застосуванням різних джерел про діяльність і поведінку дорослих упродовж навчального процесу; характеристик їх свідомості (знань; умінь; уявлень; мислення; думок; цінностей тощо); соціальним контекстом дослідження; що впливає на відбір; інтерпретацію й виклад наукових фактів. Оцінка якості та ефективності функціонування національних систем неперервної освіти може здійснюватися шляхом впровадження

міждисциплінарних наукових підходів (педагогіка; психологія; андрагогіка; вікова та педагогічна психологія; філософія; політологія; соціологія; право; економіка; історія тощо); дозволяє здійснити на відповідному рівні багатоаспектний аналіз національної системи неперервної освіти. Вона включає оцінку прогресу освіти дорослих на національному рівні; виявляє актуальні проблеми й рекомендації щодо її удосконалення. У країнах ЄС проводяться аналітичні дослідження теоретичних засад розвитку неперервної освіти як методологічного підґрунтя філософії освіти упродовж життя. У результаті було виявлено; що методологія освіти дорослих базується на тенденціях євроінтеграційного та глобального розвитку суспільства [6].

Згодом в ЮНЕСКО і в широких інтелектуальних колах розгорнулись майже десятирічні дискусії; на яких відбувалися обговорення на міжнародному рівні майбутнього освіти в цілому. Результатом диспутів стало створення у 1971 р. Міжнародної Комісії з розвитку освіти. Доповідь цієї Комісії була представлена до уваги широкої міжнародної спільноти; де відстоювалася і була обґрунтована ідея «освіти упродовж життя».

Комісія запропонувала ідею так званого «суспільства; що навчається» і рекомендувала дотримуватись «визначального принципу освітньої політики»; у відповідності до якого «кожна людина повинна мати можливість продовжувати навчатися упродовж усього життя» [5; с.181].

«Концепція освіти упродовж життя охоплює всі аспекти освіти; включаючи всі його складові. Не існує такого поняття; як самостійна «постійна» частина освіти; яка не була б освітою упродовж життя. Тобто; освіта упродовж життя – це не освітня система; а принцип; що лежить в основі організації всієї освітньої системи; і який; відповідно; повинен складати основу розвитку кожної із її складових частин» [5; с.181-182].

Учасники третьої Міжнародної конференції з питань освіти дорослих; що відбулася в Токіо у 1972 р. відразу після публікації доповіді Комісії Е. Фора; уже з посиланням на Всесвітню декларацію прав людини; заявили; що «право людини і народів на освіту; полягає у праві неперервно отримувати знання; і має розглядатися на рівні з іншими основними правами; такими як: право на охорону здоров'я; безпеку й інші форми суспільних свобод». Таким чином; вперше на світовому рівні міжнародна конференція висловила ідею «права неперервно отримувати знання». Після публікації доповіді Комісії Е.Фора; концепції «освіта упродовж життя» і «навчання упродовж життя» зазвичай розглядалися як одна спільна концепція. У кінці 80-х рр. ХХ ст. ідея «право на навчання»; що відрізнялася від ідеї «права на освіту» набула визнання світовою спільнотою. На четвертій Міжнародній конференції з освіти дорослих; що відбулася у 1985 р. в Парижі; було прийнято Декларацію про «Право на отримання знань»; у якій не згадувалося про «право на освіту». Однак рівновагу було досягнуто на п'ятій Міжнародній конференції з проблем освіти дорослих; у Гамбурзі в 1997 р. На конференції було проголошено; що визнання права на освіту і на навчання упродовж життя; є актуальним завданням [1].

Беручи до уваги концепцію освіти для дорослих; на 19-ій сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО у Найборі було сформульовано шість принципів; спрямованих у майбутнє; параметрів ефективної організації освітнього простору: вислів «освіта дорослих» означає весь комплекс організованих

процесів навчання; незалежно від змісту; рівня і методів; спрямованих на продовження чи доповнення освіти; одержаної в школах і вузах; а також на практичне навчання; завдяки якому особи; що розглядаються суспільством; частиною якого вони є; як дорослі; розвивають свої здібності; збагачують свої знання; поліпшують свою технічну і професійну кваліфікацію або отримують нову професійну орієнтацію і змінюють свої погляди чи поведінку в подвійній перспективі всебічного особистісного розвитку і участі в збалансованому і незалежному соціальному; економічному і культурному розвитку; освіта дорослих не може розглядатися сама по собі: вона є підрозділом; невід'ємною складовою загальної системи неперервної освіти і навчання; вираз «неперервна освіта і навчання» означає всеохоплюючу діяльність; спрямовану як на зміну структури існуючої системи; так і на розвиток усіх можливостей підготовки поза системою освіти; у цій діяльності чоловіки і жінки є творцями своєї власної освіти шляхом постійної взаємодії між їхнім мисленням і діяльністю; освіта і навчання не обмежуються періодом навчання у школі чи вузі; а мають здійснюватися упродовж усього життя; охоплюючи всі знання певної галузі; використовуючи будь-які можливі засоби й надавати кожному можливість для певного розвитку особистості; процеси освіти і навчання; у яких упродовж життя у будь-якій формі беруть участь діти; молодь; дорослі будь-якого віку; повинні розглядатися як єдине ціле [1; с.65].

Аналізуючи гуманістичні характеристики концепції освіти упродовж життя; Ж. Делор підкреслює; що ідеологічний маніфест цієї концепції спрямований у майбутнє нашої цивілізації і по своїй суті є центральною проблемою суспільства як динамічної організації [2; с.88]. Досягнення мети; на думку Комісії Ж. Делора; можливе лише через вирішення чотирьох фундаментальних; суспільно-когнітивного звучання; завдань: «*навчитися пізнавати*»; тобто набути необхідний інструментарій для розуміння явищ; «*навчитися робити*» для того; щоб бути у змозі впливати на навколишнє середовище; «*навчитися спільно жити*»; щоб брати участь у всіх видах людської діяльності і співпрацювати з іншими людьми; нарешті; «*навчитися жити*» — уміння; що впливає з усіх попередніх. Звичайно; ці чотири *принципи* пізнання становлять єдине ціле; оскільки між ними існують численні зв'язки; переходи й обміни [2; с. 89].

Виходячи із еволюції процесу становлення «освіти упродовж життя» маємо на меті висвітлити одне із завдань: «навчитися спільно жити»; що виводить нас на кілька із восьми компетенцій людини-професіонала; котрі визначені Комісією ЄС як модель навчання упродовж життя. Дана модель включає наступні компетенції: комунікація рідною мовою; комунікація іноземною мовою; математична компетенція і базові компетенції в природничих дисциплінах і технології; цифрова компетенція; уміння вчитися; міжособистісні; міжкультурні; соціальні та громадянська компетенції; підприємовливість; культурне самовираження.

З огляду на вищезазначене; необхідно підкреслити значущість роботи; що проводиться юнеско. на міжнародній конференції у бразилії; яка відбулася 19 травня 2009 року; експерти юнеско доклали зусиль; щоб затвердити постанову про збільшення фінансування та підвищення рівня урядової відповідальності стосовно освіти дорослих [9].

Методологічні засади неперервної освіти; демократичні принципи та концептуальні аспекти розвитку системи освіти упродовж життя координують на міжнародному рівні різноманітні форуми та організації (юнеско; рада європи; європейський союз; міжнародне бюро освіти та ін.).

В Україні необхідність удосконалення освіти дорослих та її реалізації знайшли своє відображення в основних державних документах про освіту: Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»); «Концепція громадянського виховання»; «Національна доктрина розвитку освіти».

Висновки. Отже; здійснений історико-компаративний аналіз розвитку неперервної освіти; дослідження методологічних засад розвитку освіти дорослих; висвітлення демократичних принципів та концептуальних засад розвитку системи освіти упродовж життя у другій половині ХХ століття – на початку ХХІ століття дає підстави стверджувати; що нині концепція неперервної освіти; на відміну від традиційної освітньої парадигми; не визнає остаточної завершеності у розвитку особистості. Неперервна освіта - це сукупність засобів; способів і форм здобуття; поглиблення й розширення загальної освіти; професійної компетентності; культури; виховання; громадянської і моральної зрілості. Для кожної людини неперервна освіта є процесом формування й задоволення її пізнавальних запитів та духовних потреб; розвитку задатків та здібностей у мережі державно-суспільних навчальних закладів і шляхом самоосвіти.

В Україні; на державному рівні; необхідно звернути увагу на модернізацію нормативно-правової бази регуляції неперервної освіти; запровадження національних стандартів у сфері освіти дорослих; впровадження нової концепції управління якістю системи освіти упродовж життя; що забезпечать узгодження діяльності національної системи з європейською і світовою. В Україні нагальним є визнання і розвиток компаративних досліджень у галузі неперервної освіти як одного з пріоритетних напрямків; які б сприяли виходу з кризи та прискорювали соціально-економічні реформи. У зв'язку з цим необхідне збільшення державних інвестицій у такі форми наукової роботи: аналітичні дослідження зарубіжного досвіду з питань перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів; підготовки кадрів із затребуваних у соціальній сфері спеціальностей; перепідготовка безробітних. Доцільно звернути увагу на освітні форми соціальної адаптації і соціального захисту різних соціальних груп населення країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всемирный доклад по образованию 2000 г. Право на образование: на пути к образованию для всех в течение всей жизни. – М.: Изд-во ЮНЕСКО; Изд. Дом МАГИСТР-ПРЕСС; 2000. – 193 с.
2. Делор Ж. Образование: сокрытое сокровище//Доклад Международной комиссии по образованию для ХХІ века; представленный ЮНЕСКО. – Москва – Париж: ЮНЕСКО; 1997. – 297 с.
3. Лащихіна В.П. Концептуальні засади освіти упродовж життя/В.П. Лащихіна//Військова освіта: збірник наукових праць. – К.:НУОУ імені Івана Черняхівського; 2015. - № 1 (31). – С. 126-131.
4. Légrand P. An Introduction to Life-long Education. – L.; P.: Groom Helm – The UNESCO Press; 1975. – P. 17 – 21.
5. Faure E. Learning to be: The World of Education Today and Tomorrow. – P.; L.: UNESCO – Harrap; 1972. – P. 181 – 182.

6. Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council «On Key Competences for Lifelong Learning»; Brussels; November; 2005.
7. Reischmann J. ISCAE – International Society for Comparative Adult Education. <http://www.ISCAE.org>. Version; January 20-22.
8. The Role of Adult Education in Restoring Democratic Society. *Convergence*; Vol. XXX; № 2/3; 1997. – P. 84-92.
9. UNESCO. World Conference on Education for All. Resolution 25C/IV. A.1.8. B.5.(b); Paris; 1989; p. 76.

В.П. Лащыхина; кандидат педагогических наук;
доцент;
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка

ИСТОРИКО-КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье представлен историко-компаративный анализ развития непрерывного образования; исследуются методологические аспекты системного подхода национального развития образования взрослых; а также непрерывного образования в глобальном масштабе; рассматриваются демократические принципы и концептуальные аспекты развития системы образования на протяжении всей жизни во второй половине XX – начале XXI столетия.

Ключевые слова: образование на протяжении всей жизни; непрерывное образование; образование; право; образование взрослых; знания; исследования; методология.

V. Lashchykhina; candidate of pedagogical sciences; associate professor;
Kyiv national Taras Shevchenko university

HISTORICAL AND COMPERATIVE ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF LIFE-LONG EDUCATION

The article deals with historical and comparative analysis for the development of life-long education in the second half of XX – the beginning of XXI century. The article investigates the methodological basis of a systematic approach regarding the national development of adult education and life-long education in the global dimension. The main tendencies and peculiarities of adult education are given in the article. The conceptual basis of life-long education are democratic and are aimed at expanding the social perspectives of the individual in society (improvement of professional qualifications; obtaining new professional orientation; enrichment comprehensive personal development; development of their own abilities and others).

Keywords: life-long education; continuing education; recurrent education; education; rights; education of adults; knowledge; investigations; methodology.